

ВНЕСОК ПОЛЬСЬКИХ ГЕОЛОГІВ У ВИВЧЕННЯ НАДР ЖИТОМИРСЬКОГО КРАЮ

У статті відновлено деякі незаслужено забуті імена вчених польського походження, яким належить вагомий внесок у дослідженні особливостей геологічної будови та корисних копалин Житомирського краю.

Глибоке осмислення минувшини Житомирського краю, освоєння надбань його видатних діячів науки, освіти й культури, чий імена в умовах імперської політики, яка панувала в колишньому Радянському Союзі, не одержали належного визнання, – це невід’ємна складова національного відродження України. З огляду на це заслуговують на увагу імена вчених польського походження, котрі зробили помітний внесок у вивчення мінерально-сировинних багатств Житомирщини.

Житомирський край, як нам тепер відомо, – це край великих мінерально-сировинних ресурсів. Тут зосереджені: а) найбільші на Україні поклади лабрадоритів, габро, каменів-самоцвітів, фосфорної сировини; б) великі запаси торфу, каоліну, різнокольорових гранітів, титанової руди (ільменіту), промислових пісків. Є також родовища мармуру, пірофілітових сланців, бурого вугілля, кварцитів тощо. На цій мінерально-сировинній базі розвинулись такі галузі місцевої промисловості, як парцелянова, скляна, цегельна, торфовидобувна, виробництво облицювальних матеріалів, а також виникли виробництва з видобутку й збагачення титанової руди, з видобутку та обробки напівкоштовного каміння.

Освоєння і раціональне використання цього мінерально-сировинного потенціалу Житомирської області дозволить зміцнити не лише місцеву економіку, але й економіку усєї України.

Довгий час Житомирський край (складова колишньої Волині) через заболоченість і важкодоступність залишався поза увагою вчених-природознавців. А тому мешканці цього краю мало знали про його багатства.

Теперішні знання про мінерально-сировинні ресурси краю – це результат плідних і напружених геологічних досліджень, які проводились протягом трьох останніх сторіч ученими різних національностей. Усю історію геологічних досліджень на Житомирщині можна умовно поділити на три періоди. Перший період (малопродуктивний) продовжувався майже до кінця ХІХ сторіччя. Другий період тривав протягом 1882 – 1920 р.р. Він був тісно пов’язаний із діяльністю такої державної і гро-

мадської структури, як колишній Геологічний комітет Росії і колишнє Товариство дослідників Волині (1900-1920 р.р.). Третій період в історії геологічних досліджень – це період від установаження Радянської влади на Україні до сьогодення. Він характеризується участю в дослідженнях Житомирського краю колективу інституту геології АН України і геологів колишнього Українського геологічного управління тресту "Київгеологія" (нині об'єднання "Північукргеологія"). Характерна риса останнього періоду – це комплексне розв'язання геологічних завдань за допомогою різноманітних методів дослідження (геологічної зйомки, глибокого буріння, геофізичних, металометричних, шліхових, радіометричних та інших досліджень). Другою характерною рисою цього періоду є спрямованість усіх геологічних робіт на комплексне виявлення родовищ корисних копалин.

Перші науково обґрунтовані відомості щодо особливостей геологічної будови Житомирщини можна знайти у трактаті монаха польського походження Георга Ржончинського [1]. Цей трактат був написаний латинською мовою і мав чимало переваг. Він, зокрема, давав досить цінні вказівки щодо подальшого дослідження цього краю. А тому зовсім не дивно, що ця праця була перевидана навіть через 20 років [2].

Вивченням геології Волині займався і Станіслав Сташиц (1755-1826) – відомий польський просвітник, публіцист і вчений. У його роботі "Про геологію Карпат і інших гір і рівнин Польщі" є відомості про поширення деяких корисних копалин на Волині [3]. Важливе значення для нас мали також дослідження Кшиштофа Клюка [4] і Яна Яковицького [5]. Зазначені праці польських натуралістів давали не тільки цінну інформацію про геологію Волині, наприклад, про наявність на її території гранітів, гірського кристалю, яшми, бурштину, агату й інших корисних копалин, а й викликали зацікавлення волинян у вивченні природи цього краю взагалі та його мінеральних багатств зокрема.

Подальші кроки в розвитку і збагаченні знань про надра Волині зробили вчені-натуралісти інших національностей, що займалися дослідницькою діяльністю протягом 1830-1860р.р. У цей час київський професор К. Феофілактів здійснює докладний аналіз кристалічних порід, переважно гранітів, і видає свою працю "Про кристалічні породи губерній Київської, Волинської, Подільської" (1851р.). Е. Ейхвальд і Дюбуаде-Монпере (вчені німецького і французького походження) з'ясовують мінералогічний склад і стратиграфію великого простору осадових порід. Результати цих досліджень знаходять своє відображення у ряді їх праць, зокрема, у праці Е. Ейхвальда, написаній німецькою мовою [6].

Гідним уваги дослідників є ім'я славетного англійського вченого Родеріка Мурчисона. Ґрунтуючись на геологічних дослідженнях, він видав англійською мовою спеціальну працю [7], а також склав разом із

Варнейлем і Кайзерлінгом геогностичну карту Російської Імперії, яка давала певні відомості про Волинь, а відтак слугувала його сучасникам і послідовникам дороговказом у дослідженнях.

Окремо потрібно сказати про внесок у дослідження нашого краю талановитого дослідника польського походження Готфріда Йосиповича Осовського (1835-1897). Як відомо, Г. Осовський народився 1834 році у селі Казаринівці тодішньої Київської губернії. Значну частину свого життя мешкав у Житомирі. Тут він навчався в гімназії, яку закінчив у 1853 році, пізніше перебував на військовій службі. Дослідницька діяльність Г. Осовського активізувалась на початку 60-х років, після того як він залишив військову службу. У цей час йому вдалось виявити нові родовища каолінів, вивчити різноманітні видозміни гранітів, відкрити нову гірську породу – "волініт" (діабазовий порфірит), написати й видати чималу кількість статей, присвячених унікальним багатствам Волині – кварцитам і гіперитам.

До найбільш значних праць Г. Осовського належить "Геологічно-геогностичний нарис Волинської губернії" [8]. У цьому нарисі автор, ґрунтуючись на дбайливо зібраних і критично опрацьованих ним матеріалах досліджень своїх попередників та сучасників, а також враховуючи власні дослідження, вперше здійснив цілісний огляд усієї сукупності кристалічних і осадових гірських порід і мінералів Волині, проаналізував стан справ із видобутком корисних копалин, дав цінні поради щодо ширшого використання кам'янобудівельних матеріалів, бурого залізняку, напівкоштовного каменя, каоліну, частина яких не втратила своєї актуальності і тепер. Важливим є і те, що автор наприкінці нарису закликав учених до подальших досліджень нашої місцевості, окресливши їх основні напрямки.

На цей заклик відгукнулась велика група геологів, у тому числі й учені польської національності: І. Чижевський, Е. Ромер, А. Ломницький, Й. Самсонович, О. Чекановський, С. Малковський та ін.

Особливо бурхливого розвитку набули геологічні дослідження на Волині з 20-го сторіччя, коли в Житомирі було створено науковий центр – Товариство дослідників Волині – з часу заснування якого минає 103 роки (другий період в історії геологічних досліджень Волині). Як відомо, серед членів цього Товариства були й такі славетні геологи, як П.А. Тутковський і С.В. Бельський. П.А. Тутковський присвятив чимало праць Волині і Поліссю. Він упорядкував геологічний опис одного з листів геологічної карти Європейської частини колишнього СРСР. Геологічну зйомку листа П.А. Тутковський зробив докладно, а саме за трьохверстовим масштабом. С.В.Бельський керував на Волині роботами, метою яких було складання геологічної карти і дослідження корисних копалин. Результати проведених ним робіт послужили основою для

організації подальших пошуків і розвідки корінних пегматитів у тридцять роки. С.В.Бельський відкрив на Житомирщині родовища топазів, моріонів, а також титанової руди (ільменіту).

Серед учених-дослідників польського походження, причетних до вивчення мінерально-сировинної бази Житомирщини третього періоду, назвемо Леоніда Станіславовича Галицького, котрого у 1998 році було визнано американським біографічним інститутом людиною року. А відтак його біографічні дані занесено до Міжнародного довідника видатних осіб. Л.С. Галицький народився 21 червня 1935 року у м. Житомирі. У 1950 році закінчив Новозаводську середню школу (Червоноармійський район). Всебічне дослідження геології і металогенії України, пошуки та розвідка корисних копалин – ось проблеми, якими майже 50 років займається Л.С.Галицький. Особливо треба відзначити плідну діяльність ученого в Житомирській геологорозвідувальній експедиції (1957-1968р.р.), в якій ним було відкрито унікальне Пержанське родовище рідкісних металів (Олевський район Житомирської області). Л.С.Галицький – доктор геолого-мінералогічних наук, професор, завідувач відділу інституту геологічних наук України. Він є автором 320 наукових праць, серед яких – 8 монографій. Під керівництвом ученого створено унікальну геологічну працю – атлас "Геологія та корисні копалини України", який не має аналогів у світі. Нині Л.С.Галицький плідно працює над створенням нової стратегії розвитку мінерально-ресурсної бази України в нових економічних умовах, а також передає свій досвід аспірантам і студентам, готує нове видання "Геологічного альманаху".

Питання про участь поляків у геологічних дослідженнях нашого регіону є недостатньо вивченою темою. Запропонований нами список дослідників не вичерпується перерахованими в ньому іменами та назвами деяких праць. Ці факти наукового та культурного життя можуть стати предметом вивчення сучасних науковців-істориків. Багато прізвищ справжніх подвижників своєї справи і досі залишається "у затінку". Майже не розроблені біографії учених та невідомі їх подальші долі. Тому наша публікація може стати початком великої роботи, спрямованої на створення вичерпної історії геологічних досліджень на Волині.

Список використаних джерел і літератури:

1. Rzgezynski G. Historia naturalis Curiosa Requi Poloniae etc. – Sandomiriae, 1721
2. Rzgezynski G. Auctuarium historiae naturalis Regni Poloniae etc. Opus posthumum – Gedaniae, 1742
3. Staszic S. O zitmiorodstwie Karpatow i innych gor i rownin Polski. - Warszawa, 1815

4. Kluk K. Rzezy kopalnych, osobliwie sdatnicyszych, poznanie i zażycie. T. I –II. - Warszawa, 1797-1802
5. Jakowski I. Wyklad oryktognosy i początków geognosji, wyd. 2. - Wilno, 1827
6. Eichwald E. Naturhistorische Skizze von Zitaunen, Wolninien und Podolien in geognostisch –mineralogischer, botanischer und zoologischer Hinsicht - Wilno, 1830
7. Murchison R. The geology of Russia in Europe and Ural mountains – London, 1845
8. Оссовский Г.Геологическо-геогностический очерк Волынской Губернии // Труды Волын. Ст.Ком.-Житомир, 1867. – С. 149 – 343.

G. Korbut, A. Wiskuszenko, M. Pamirsky. Wkład uczonych polskiego pochodzenia do badań nad geologiczną budową Żytomierskiego kraju

W artykule zostały przypomniane imiona uczonych polskiego pochodzenia, którzy prowadzili badania w dziedzinie geologicznej budowy i kopalin użytecznych Żytomierskiego kraju.

Korbut G. O., Vyskushenko A. P., Pamirsky M. S. The Contribution of Polish Geologists to the Research of Mineral Resources in Zhytomyr Region

Some forgotten names of scientists of Polish origin who made a valuable contribution to the research of geological structure and mineral resources of Zhytomyr region are restored in the article.